

811.163.41'366.593

811.163.41'35

<https://doi.org/10.18485/kij.2021.68.1.11>

ГОРАН Н. ЗЕЉИЋ*
Универзитет у Београду
Учитељски факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 17.02.2021.
Прихваћен: 26.04.2021.

ОБЛИЦИ ИМПЕРАТИВА У ПРАВОПИСНИМ ПРИРУЧНИЦИМА СРПСКОГ ЈЕЗИКА

У раду је анализирана заступљеност императивних облика у правописима српског (српскохрватског) језика, почев од Белићевих приручника (1923, 1930, 1934, 1950), преко Матичиних издања (1960, 1993, 2010), закључно са Дешићевим (2015) и Симићевим приручником (2016). Анализом је обухваћено стотину глагола који се у поменутиим приручницима јављају у императиву, а који се у говорној и писаној пракси појављују и у супстандардним ликовима. Сви они распоређени су у четири групе имајући у виду њихове облике императива. То су: а) глаголи код којих у императиву долази до нестандардног губљења сонанта *ј* из наставка за облик (нпр. *зали* ум. *залиј*, *покри* (*се*) ум. *покриј* (*се*)); б) глаголи који у облицима императива имају нестандардно *и* после наставка *-ј* (нпр. *броји* ум. *број*, *обоји* ум. *обој*); в) глаголи са дублетним облицима императива (нпр. *вагај* и *важи*, *дозидај* и *дозићи*); г) видски парњаци и њихови облици императива (нпр. *дати* – *дај* : *давати* – *даји*, *препозна* *ти* – *препознај* : *препознавати* – *препознаји*).

Кључне речи: глаголски облици, императив, правопис, правописни речник.

Увод

О облицима императива (заповедног начина) доста је писано у граматичкој и правописној литератури. О грађењу императива са освртом на граматичке приручнике исцрпно је писао М. Стакић (Стакић 2010). У граматичким уџбеницима представљен је начин грађења императивних облика, те се, у новијим издањима, указује и на огрешења у говорној и писаној пракси (Љомпар 2011; 2014). Тако је и у језичким и правописним саветницима и приручницима (Станић 1973; Станић/Морачић 1989; Симић и др. 1998; Ивић и др. 2004). Коначно, у правописној литератури императив се обрађује у делу посвећеном графема *ј*, а неки

* goran.zeljic@uf.bg.ac.rs

примери (поготово они којима се илуструју огрешења у пракси) представљени су у правописним речницима.

На основу уџбеничке граматичке литературе, грађење императива се у наставној пракси обрађује у осмом разреду основне школе и другом разреду средње школе. У приручницима из граматике српског језика за те разреде се, поред начина грађења, дају, срећом, и примери огрешења у пракси. Тако В. Ломпар у свом уџбенику (Ломпар 2011: 66) наводи да се овај глаголски облик гради додавањем двојакних наставака *-ј/-и* (за 2. л. јд.) односно *-јмо/-имо* и *-јте/-ите* за 1. и 2. лице множине на граматичку основу коју добијамо од 3. лица множине презента одбијањем наставка за облик. Поред вежбања, дато је и десет фреквентних глагола (и то најчешће оних који се у презенту завршавају на *-ијем/-ојим*) чији се облици императива у пракси јављају са нестандартним наставцима попут *разбити* (*разбиј*), *залити* (*залиј*), *заштити* (*зашиј*), *пити* (*пиј*), *покрити* (*покриј*), *обојити* (*обој*), *раздвојити* (*раздвој*), *спојити* (*спој*), те *разумети* (*разумеј*) и *засукати* (*засучи*). Овај списак ауторка у свом средњошколском уџбенику (Ломпар/Антић 2014: 127) допуњује и глаголима *издвојити* (*издвој*), *набројати* (*наброј*), *навити* (*навиј*), *освојити* (*освој*) и др., дајући сада и супстандардне ликове попут *разуми* ум. *разумеј*, *удостоји* ум. *удостој* итд. Такође, наведени су и глаголи *помоћи*, *лећи* и *сести* са дублетним ликовима *помози/помогни*, *лези/легни* и *седн/седни*.

У општим граматикама начин грађења је представљен, разумљиво, нешто детаљније.¹ Тако се у *Нормативној граматици* (Пипер/Клајн 2013: 180–182) прецизира да се наставци *-ј*, *-јмо*, *-јте* додају на основу добијену од 3. лица множине презента ако се она завршава на *-ју* или *-је*, нпр. од гл. *бројати* (3. л. мн. през. *броје* – имп. *број*, *бројмо*, *бројте*), *веровати* (*верују* – *веруј*, *верујмо*, *верујте*) и сл., док ће код мањег броја глагола који у множини презента испред наставка *-ју* или *-је* имају дуг самогласник (наглашен или ненаглашен), императив бити на *-и*, *-имо*, *-ите*, нпр. *блејати* (3. л. мн. през. *блеје* – имп. *блеји*, *блејимо*, *блејите*), *продавати* (*продају* – имп. *продаји*, *продајимо*, *продајите*) и сл. (в. и Стевановић 1986: 337; Симић/Јовановић 2007: 126–127).²

Конечно, ваља напоменути да је и у граматичкој и правописној литератури било колебања око неких решења. Аргументи који су дати вероватно се могу користити и данас. Тако прво Белић у *Правопису* из 1923. наводи да се двојачко „пише и зап. начин од једносложених глаголских основа на *и*: *пи* и *пиј*, *пите* и *пијте*, *би* и *биј* и сл. У изговору се ту чује само дуго *и*, те би тако требало и писати; дакле *ви*, *зави*, *исти*, *истимо* и сл.” (Белић 1923: 31)³. И М. С. Лалевећ

¹ Подробну анализу грађења императива дао је М. Стакић у своја два веома важна рада „О грађењу императива у српском језику” и „Презент и императив у нашој науци и школској пракси” (Стакић 2010).

² Занимљиво је да Вук у својој граматици која претходи речнику (1818) нема 1. л. мн. императива већ користи конструкцију *да* + 1. л. мн. презента (нпр. *да лијемо* ум. *лијмо*; 1818: LXIII; о томе и у Маретић 1899: 231 и даље).

³ Код Вука Караџића такође налазимо дублетна решења од којих је једно без *ј*, нпр. *лиј/ли*; *лијте/лите* (1818: LXIII).

наводи да „има глагола који би без наставка у овом облику били нејасни, необични, па им се иза завршног гласа *ј* додаје наставак *-и*” (Лалевећ 1980: 1174), те би било нормативно *обоји* (од *обојити*), *таји* (од *тајити*), *бруји* (од *брујити*) и сл. (Исто). „Значи”, наставља Лалевећ, „кад год нам се, ако правилно ствари осећамо, учини да нешто није јасно, да недостаје наставак, треба га употребити, иако таквих глагола нема много” (Исто).

О огрешењима у пракси

Видели смо да се на погрешне ликове императива указује у граматичкој уџбеничкој литератури и језичким саветницима и приручницима (в. и Брборић и др. 1999). У наставној пракси на погрешне ликове императива на примеру писмених задатака ученика указује и В. Брборић (Брборић 1998: 18) дајући облике *попи* (ум. *попиј*) и *сечи* (ум. *сеци*).

Сви ти примери погрешних решења могли би се поделити у две групе. Прву би чинили примери који су у вези са гласовним алтернацијама типа *сечи* ум. *сеци* (од 3. л. мн. през. *сек* + *-и*; алтернација *к:ц*), *вучи* ум. *вуци* (алтерн. *к:ц* – *вук* + *-и* > *вуци*), *пушити* ум. *пусти* (3. л. мн. презента *пусте*: *пуст-* + *-и* > *пусти*), односно *суци*⁴ (*бркове*), *засуци* (*рукаве*), *исуци* (*мач*) и *насуци*⁵ (*брод*) по погрешној аналогiji с имп. типа *вучи* ум. *сучи/засучи/исучи/насучи* (3. л. мн. презента *сучу/засучу/исучу/насучу*⁶) и сл., док би у другу, бројнију, били сврстани а) ликови без *ј* у свим лицима типа *пи*, *пимо*, *пите* ум. *пиј* (*пијмо*, *пијте*) и б) ликови са самогласником *и* после сонанта *ј* типа *обоји*, *обојимо*, *обојите* ум. *обој*, *обојмо*, *обојте*. Управо ова друга група предмет је наше анализе.

На пример:

Пронађи, споји и освоји за више од 125.000 „кока-кола” награда (Зељић, 2020: 54). Обоји Београд (Вукомановић, 2016). „Литре броји – гориво освоји” (Топспид, децембар 2020). Открите све скривене трошкове (Блиц, 21. 2. 2006). Испрозивао Мркелу и Станковића: „Аматеру покри се ушима и ћути” (Београдски портал, 19. 9. 2020). Бекер без милости, директно се обратио Ђоковићу: „Брате, издвоји време и извуци поуке” (Телеграф, 7. 9. 2020). Емери Пауер је рекао: „Разумите, ја као и и ви, не прихватам пораз.” (Кристи 2005: 241). Разумите већ једанпут, господине, не остављај ја вама ништа. (Нушић 1996: 426). Будите гласне и храбре – не оправдавајте насиље (Ало, 25. 11. 2020). Постепено додавајте шећер (Глоси, 10. 2. 2020). „Пи воду и ћути” (Михаиловић 1994: 5) „На”, каже, „попи ово” (Исто, 263). „Па уби ме ако оћеш” (322).

⁴ Николић је забележио шеснаест глагола са основом *сукати* и различитим префиксима (в. Николић 2000), а глаголе *засукати*, *насукати*, *сукати*, *усукати* унео је у свој речник и Вук Караџић (са презентом на *-учем*; Караџић 1818: 217, 454, 803, 873).

⁵ Насуците ме, насуците ме, момци, на њихова црна леђа (Мелвил 1969: 273 и 2020: 292). „Насукати, през. *насучем*, *насучу*, з. н. *насучи*, трп. *насукан*” (Белић 1950: 295).

⁶ Погрешни ликови императива ових глагола последица су погрешних ликова презента, тачније 3. л. множине, *засучу*, *исучу*, *насучу* ум. *засучи*, *исучу*, *насучу* (промена као глагол *викати*).

Мишљења смо да је више разлога који доводе до ненормативних ликова императива (и то не само за 2. л. једнине, већ и за 1. и 2. л. множине). Проблем је у томе што су и огрешења о грађење императива различитог порекла. Ако погледамо табеле у наставку рада, видећемо да је један вид нестандартних решења гласовна редуција у случајевима додира сонанта *j* у финалној позицији са сродним самогласником *и*, типа *пони* ум. *пониј*. У другом случају код императива глагола типа *обојити* са нормативно неприхватљивим решењем *обоји* ум. *обој* јесте управо решење које граматике дају за треће лице једнине (и множине). Наиме, конструкцију са речцом *нека* + презент (3. л. јд. нпр. *нека обоји*) чини управо презент глагола, који се онда, по угледу на саму конструкцију јавља и у 2. л. једнине (*обоји*), те у 1. и 2. л. множине (*обојимо/обојите*). Стевановић истиче да је ову конструкцију (и конструкцију везник *да* + презент глагола) могуће употребити и у осталим лицима за која постоје облици императива (Стевановић 1986: 337). Коначно, за трећи случај огрешења и то код несвршених глагола типа *продавати* (*продају*; *предавати* – *предају*; *издавати* – *издају*) са самогласником *и* после сонанта *j* можемо рећи да се јавља као резултат коришћења инфинитивне основе уместо крње презентске, нпр. *продавати*: *продава-* + *-j* > *продавај* (ум. *продају*); *предавати*: *предава-* + *-j* > *предавај* (исто *издавај*). На тај начин успоставља се аналошка веза између наставака за императив који се додају видским парњацима (*продати* – *продај*: *продавати* – **продавај*).

Облици императива у правописним приручницима српског (српскохрватског) језика

За анализу примера забележених у правописним приручницима одлучили смо се с циљем да утврдимо у којој мери је овај облик (чије грађење често изазива недоумице и у пракси се бележи као нестандартан), заступљен у правописима као приручницима чија је једна од функција и разрешавање дилема које говорници могу имати.

У правописима српског (српскохрватског) језика императив се обрађује у оквиру писања сугласника (сонанта) *j*, а конкретни примери представљени су више или мање у правописним речницима датих приручника.

Анализом смо обухватили све релевантне правописне приручнике, почев од Белићевог из 1923. године закључно са Симићевим из 2016. године. У обради писања сонанта *j* у оквиру правописних правила а у вези са облицима императива уочили смо две важне карактеристике. Испало је тако да су у обради императивних облика кључна два нормативна приручника. Први, Белићев, из 1923. године, јер показује узрок и данашњег стања у вези са облицима императива, и други, Симићев, из 2016. који је дао дотад у правописима најобимнија упутства о писању сонанта *j* у императиву и конкретне примере за то.

Анализу смо започели примерима из Белићевог приручника из 1923. године. Видели смо да у односу на актуелну норму, Белић даје дублетне ликове за

императив глагола *нити* (*ни* и *ниј*), *бити* (*би* и *биј*), те као нормативне препоруку је данас нестандардне *ви* (од *вити*), *зави* (*завити*), *испи* (*испити*) (Белић 1923: 31). Од овог приручника, облици императива наћи ће се и у наредним издањима Белићевог правописа, али и у наредним правописним приручницима уопште. Занимљиво је још и то да је Белић у следећем издању (1930) искључио облике без *j*, те је једино нормативно било *ниј*, *завиј* и сл. (Белић 1930: 34).

Број представљених примера у делу који је посвећен правилној употреби/ писању сугласника/сонанта *j* није се у суштини мењао, ако изузмемо Симићев правописни приручник из 2016, у коме је дато исцрпно упутство о писању овог гласа у императивним облицима (в. и Симић 1991: 91; Симић и др. 1998: 70). У упутству за писање *j* у императиву (Симић 2016: 97), аутор систематизује упутства по угледу на она у граматичким приручницима дајући две групе глагола – оних са *j* на крају овог облика и оних са самогласником и после сонанта *j*. У првој групи су а) глаголи који у 3. л. множине презента имају *j* а у осталим лицима немају, типа *смејати се* – 3. л. мн. *смеју* – имп. *смеј/смиј се* и сл. и б) глаголи који имају сонант *j* у свим облицима презента попут глагола *бити* – *бију* – имп. *биј*. Другу групу чине глаголи који ће у императиву после *j* имати самогласник и типа *предаји* (и *бруји* од *брујати*, *гаји* од *гајити*, *даји* од *давати*, *удаји* од *удавати*, *хуји* од *хујити*).

У правописним речницима анализираних приручника мењао се број забележених примера императива. У табелама које следе представили смо те облике водећи рачуна управо о актуелном стању и потребама праксе.

За анализу смо издвојили четири групе глагола имајући у виду њихове облике императива. То су:

- а) глаголи код којих у императиву долази до губљења сонанта *j* из наставка за облик;
- б) глаголи који у облицима императива имају нестандардно *и* после наставка *-j*;
- в) глаголи са дублетним облицима императива;
- г) видски парњаци и њихови облици императива.

У Табели 1 дати су облици императива са сонантом *j* у основи. Реч је о глаголима који се у императиву завршавају на *-j*, *-јмо*, *-јте* и њихови супстандардни ликови из праксе. Због уштеде у простору, дато је само 2. л. јединине императива. Анализирани правописи представљени су у скраћеној форми, акронимом: Белићев правопис из 1950. године – Б50; Матичин правопис из 1960. године (ур. Стевановић/Јонке) – П60; правописни приручник Симића и др. из 1993. г. – С93; правопис Пешикана, Јерковића и Пижуре из 2010. г. – П10; правопис Милорада Дешића из 2015. г. – Д15; Симићев правопис из 2016. г. – С16.

Табела 1: Глаголи код којих у императиву долази до губљења сонанта / из наставка за облик

Р. бр.	глагол	2. л. јд. имп.		Потврде (стр.) за 2. л. јд. имп. несвршених глагола							
		стандард	супстандард	Б50	П60	П93	С93	П10	Д15	С16	
1.	бити (се)	биј (се)	би (се)	137	203	342	/	270	/	/	
2.	бријати (се)	бриј (се)	бри (се)	142	/	345	/	274	187	207	
3.	вапити	вапиј	вапи	/	217	/	/	/	/	/	
4.	добити	добиј	доби	168	263	/	/	/	/	/	
5.	забити	забиј	заби	184	/	/	222	/	/	/	
6.	залити	залиј	зали	192	/	/	228	319	/	/	
7.	зашити	зашиј	заши	206	/	377	236	322	/	/	
8.	избити	избиј	изби	213	326	/	/	326	/	/	
9.	испити	испиј	испи	226	/	/	/	/	/	/	
10.	навити	навиј	нави	279	/	/	/	378	/	/	
11.	налити (се)	налиј (се)	нали (се)	288	447	/	341	/	245	/	
12.	напити (се)	напиј (се)	напи (се)	/	/	/	/	/	/	/	

13.	обити	обиј	оби	/	/	/	/	/	/	/	/	/
14.	одбити (се)	одбиј (се)	одби (се)	319	/	/	/	394	395	/	/	/
15.	одвити	одвиј	одви	320	/	/	/	/	395	/	/	/
16.	открити	откриј	откри	340	/	/	/	/	/	254	/	/
17.	пити	пиј	пи	136	545	438	440	409	409	257	218	/
18.	покрити (се)	покриј (се)	покри (се)	368	/	/	/	/	415	/	/	/
19.	полити (се)	полиј (се)	поли (се)	369	/	/	/	/	/	/	/	/
20.	попити	попиј	попи	373	576	433	471	416	416	/	/	/
21.	пребити	пребиј	преби	387	/	/	489	420	420	/	/	/
22.	превити	превиј	преви	388	/	/	490	421	421	/	/	/
23.	прекрити	прекриј	прекри	393	/	/	/	/	/	/	/	/
24.	прелити	прелиј	прели	394	/	/	/	423	423	/	/	/
25.	пресавити	пресавиј	пресави	/	609	/	501	424	424	/	/	/
26.	прикрити	прикриј	прикри	407	/	/	/	426	426	/	/	/
27.	пришити	пришиј	приши	414	/	/	/	/	/	/	/	/

28.	пролити	пролиј	проли	418	/	/	/	429	/	/
29.	разбити	разбиј	разби	429	/	/	/	432	268	/
30.	развићи	развиј	разви	430	651	/	/	/	/	/
31.	савићи (се)	савиј (се)	сави (се)	447	676	/	517	442	/	/
32.	сакрити	сакриј	сакри	/	678	/	/	443	/	/
33.	сашити	сашиј	саши	452	683	/	/	/	/	/
34.	убити	убиј	уби	493	/	/	/	474	/	/
35.	увити	увиј	уви	494	/	/	/	474	/	/
36.	улити	улиј	ули	504	/	/	/	477	/	/
37.	умити	умиј	уми	/	764	/	/	478	/	/
38.	ушити	ушиј	уши	517	/	/	/	/	/	/
39.	шити	шиј	ши	541	825	502	/	506	/	/

Анализом је обухваћено тридесет и девет глагола код којих долази до редукције групе *иј* у *и* у говорној пракси а који су забележени у правописним приручницима. Заједничко за све њих јесте дуг акценат код једносложних облика императива (нпр. *биј* (*се*), *бриј* (*се*)), односно дуг самогласник у последњем слогу код вишесложних облика императива (*одвиј*, *рџбџ*). Видимо да је по броју глагола најобимнији правописни речник Белићевог приручника из 1950. (1952) уместо очекивано Матичиног из 1960. године. За један број глагола није дат њихов императив, већ се упућује на сродан глагол и његове глаголске облике. Тај начин обраде најзаступљенији је у П60 (нпр. на глагол *сакрити* (имп. *сакриј* – 678) упућује се за глаголе *открити* (*се*), *покрити* (*се*), *прекрити* (*се*), *прикрити* (*се*)); на облике глагола *избити* (имп. *избиј* – 326) упућује се за глаголе *одбити* (*се*), *пребити*, *разбити*, *убити* итд.), као и П93 (нпр. на облике глагола *бити*, па тако и на његов императив *биј* (342) упућује се за глаголе *забити*, *избити*, *одбити* (*се*), *пребити*, *убити*; на глагол *крити* (имп. *криј* – 398) упућује се за глаголе *покрити* (*се*), *прекрити*, *прикрити*, *сакрити*; на глагол *вити* (имп. *виј* – 351) упућује се за глаголе *превити* (*се*), *савити* (*се*), *увити* (*се*) итд.); коначно, у П10 забележили смо да се за глагол *забити* упућује на глагол *бити* (имп. *биј* – 270), *испити* упућује на облике глагола *пити* (имп. *пиј* – 409) и за глаголе *открити се* и *прекрити* на гл. *крити* (имп. *криј* – 352), *полити се* на глагол *лити* (имп. *лиј* – 359) и *ушити* на *шити* (имп. *шиј* – 506). Неколико глагола заступљено је у правописним речницима, али нису дати њихови облици императива (нпр. у Белићевом приручнику глагол *вапити* наведен је у презенту, али не и у императиву). Данас фреквентни глаголи у језику реклама *повити* и *преповити* нису забележени у правописним приручницима (јесу у П60, али без императива). У П60 и Симић и др. из 1993. више је примера глагола чији облици императива нису забележени, али се они могу извести преко презента (попут поменутих глагола *повити* и *преповити* или у Симић и др. 93: 547 гл. *шити* – *шијем*).

Следећу групу чиниће глаголи који у облицима императива имају нестандардно и после -*ј* (Табела 2).

Табела 2: Глаголи који у облицима императива имају нестандартно и после наставка -ј

Р. бр.	глагол (през. основа на -и/-е)	2. л. јд. имп.		потврде (стр.) за 2. л. јд. имп. несвршених глагола					
		стандард	супстандард	Б50	П60	П93	С93	П10	
1.	бојити	бој	боји	/	208	/	/	/	/
2.	бројати	број	броји	/	213	345	/	274	/
3.	дојити	дој	доји	/	265	365	/	304	/
4.	збројати (се)	зброј (се)	зброји (се)	/	290	/	/	/	/
5.	задојити (се)	задој (се)	задоји (се)	/	295	/	/	/	/
6.	збројити	зброј	зброји	207	314	/	/	/	/
7.	избројати	изброј	изброји	214	326	/	/	/	/
8.	издвојити	издвој	издвоји	/	329	/	/	/	/
9.	искројити	искрој	искроји	/	342	/	/	/	/
10.	кројити	крој	кроји	/	/	/	/	353	/
11.	набројати	наброј	наброји	278	438	/	/	/	/
12.	обојити	обој	обоји	/	493	/	/	389	/
13.	олвојити	олвој	олвоји	/	499	/	/	394	/
14.	освојити	освој	освоји	/	/	/	/	415	/

15.	подојити	подој	подоји	/	560	/	455	/
16.	пребројати	преброј	преброји	/	594	/	/	/
17.	прекројити	прекрој	прекроји	/	602	/	/	/
18.	присвојити	присвој	присвоји	/	626	/	/	/
19.	раздвојити	раздвој	раздвоји	/	/	/	/	433
20.	раскројити	раскрој	раскроји	/	659	/	/	434
21.	скројити	скрој	скроји	/	699	/	/	/
22.	спојити	спој	споји	/	/	/	/	/
23.	убројити	уброј	уброји	/	752	/	/	/
24.	удвојити	удвој	удвоји	/	755	/	/	/
25.	уacroјити	уacroј	уacroји	/	/	/	/	/

У овој групи глагола у презенту самогласник испред *j* је кратак, нпр. *òбојѝм*, те су наставци за императив *-ø⁷*, *-мо*, *-те* (3. л. мн. през. *брòјē* – имп. *број-ø*, исто *искрој*, *обој* и сл.). У једносложним облицима императива акценат је дуг (*брòј*), као и самогласник у финалном слогу код вишесложних императивних облика (нпр. *прѝсвòј*). У табелу нису увршћени Дешићев и Симићев правопис јер у првом забележен је само императив глагола *освојити* (*освој*; Дешић 2015: 254), а у Симићевом *бојити* (*бој*; Симић 2016: 186). Као и у претходној табели, и овде се за неколико глагола не дају њихови облици, већ се упућује на сродне глаголе (нпр. у П60 за облике гл. *освојити* упућује се на глагол *наточити* (имп. *наточи* – 455); у П10 за глагол *забројати се* упућује се на глагол *бројати* (имп. *број* – 274), за глагол *подојити* даје се гл. *дојити* (имп. *дој* – 304), те за глаголе *искројити*, *прекројити* и *скројити* упућује се на глагол *кројити* (имп. *крој* – 353).

Сродност ове групе с претходном је у томе што је опет дошло до својеврсног кориговања (наравно супстандардног) наставка за императив додавањем финалног самогласника *и*, чиме смо добили још један, видели смо већи, број глагола који се у 2. л. једине завршавају тим гласом. Тако имамо имп. *обоји*, који се „уклапа” са стандардним облицима глагола типа *доћи* (имп. *дођи*, исто *реци*, *сеци*, *види*, *носи* и сл.), као што је то урађено и у претходној групи редукцијом сонанта *j* (*ти*, *сави*, *уми*, *уши* и сл.).

Ако овоме додамо и нестандартна решења типа *оправдавај* (од *оправдавати*) ум. *оправдаји* (исто **издавај*, **предавај*, **продавај*), можемо закључити да су се у пракси (говорној и писаној) наметнула два лика императива:

на *-и*

- а) стандардни (типа *реци*, *види* и сл.);
- б) нестандартни (типа *ти*, *уши*, *обоји*, *споји* и сл.).

на *-ај*

- а) стандардни (типа *гледај*, *помагај* и сл.);
- б) нестандартни (типа *издавај*, *оправдавај*, *сазнавај*, али и *машај* ум. *маши* и сл.).

У следећој табели (Табела 3) дати су глаголи с дублетним наставцима у императиву.

⁷В. Стакић 2010: 133.

Табела 3: Глаголи са дублетним наставцима у императиву

Р. бр.	глагол	2. л. јд. имп. (дублет)		потврде (стр.) за 2. л. јд. имп. несвршених глагола					
		вагај	важи	Б50	П60	П93	С93	П10	Д15
1.	вагати	вагај	важи	/	216	347	/	276	/
2.	дозивати	дозивај	дозивљи	/	265	/	/	/	/
3.	дозидати	дозидај	дозиђи	/	265	/	/	/	/
4.	надимати се	надимај се	надимљи се	282	442	/	336	/	/
5.	позивати се	позивај се	позивљи се	/	/	/	457	/	/
6.	позивати	позивај	позивљи	/	565	/	460	/	/
7.	пресипати	пресипај	пресипљи	/	610	/	/	/	/
8.	пригибати	пригибај	пригибљи	/	617	/	/	/	/
9.	призивати	призивај	призивљи	/	619	/	/	/	/
10.	призидати	призидај	призиђи	/	619	/	/	/	/
11.	разњихати	разњихај	разњипши	/	/	/	/	433	269
12.	распросипати	распросипај	распросипљи	/	662	/	/	/	/
13.	сажимати	сажимај	сажимљи	/	678	/	/	/	/
14.	сазидати	сазидај	сазиђи	/	678	/	/	/	/

Ову групу чине глаголи који имају дублетне облике у презенту (нпр. *дозивати* – *дозивам/дозивљем*), па тако и различите наставке у императиву. У Симићевом правопису нисмо нашли примере глагола са дублетним наставцима у императиву. Анализом су обухваћени глаголи чија је презентска основа на *-а*, нпр. *вагати* – *вага-* (*вагам, вагаиш, вага* итд.), док се императив гради од 3 л. мн. *вагају* одбијањем *-у* и додавањем наставака *-о, -мо, -те*: *вагај, вагајмо, вагајте*. Други императивни лик добијен је додавањем наставака *-и, -имо, -ите* на основу добијену од презента у коме је ненепчани и задњонепчани сугласник испред *е* замењен својим јотованим алтернантом (нпр. 3. л. мн. през. *дозићу*: *дозић-* + *-и* > имп. *дозићи*). И у овој табели – али у мањој мери, јер је и мање глагола са дублетним наставцима у императиву – у неколико примера упућује се на сродне глаголе и њихове облике. Такође, за неке глаголе нису наведени облици императива, али се дају дублетни наставци за презент, те се може закључити да су им и императивни облици дублетни (нпр. у правопису Симића и др. 1993. глагол *дозивати* је забележен, али само са дубл. обликом презента *дозивам/дозивљем* (205), на основу којег се може закључити и да је имп. дублетан – *дозивај/дозивљи*; исто и у Белић 1950: 170 као и *позивати* (365), *призивати* (405), *призидати* (405) и *сажимати* (448), док је за глагол *сазидати* дат само облик презента *сазидам* (448). За глагол *пресипати* у П93 и П10 упућује се на глагол *сипати* (имп. *сипај* и *сипљи* – П93: 465; П10: 450 – као мање обичан и рег.).

У наведеној табели нисмо дали преглед стања у Матичиним приручницима из 1993. и 2010. јер су дати само свршени облици глагола (нпр. са упућивањем на гл. *знати*). У правописном речнику приручника Симић и др. из 1993. глагол *надати* је забележен, али није дат и у императиву. У Симићевом приручнику из 2016. императиви глагола *дати, предати (се)* и *удати (се)* наведени су у Упутству за писање *Ј* у императиву (Симић 2016: 98).

Постојање различитих презентских основа и то пре свега основа на *-а* довело је, вероватно, и до нестандартних облика типа *давај* (од *давати*, са несистемском през. основном *дава-*) са наставком *-ј (-јмо, -јте)* који се иначе додаје на презентске основе њихових свршених парњака, нпр. *дати* – имп. *дај* (по аналогiji **давати* – имп. *давај*). Нпр.: Пустите да мале ствари иду својим током и не придавајте им велику пажњу (Лепа реч, децембар 2020).

Правописни приручници (нпр. П60: 264; 619) бележе и глаголе попут *додати* и *препознати*, чији су презентски облици *додам/додаднем* (през. основе *дода-/додадне-*) и *препознам/препознаднем* (през. основе *препозна-/препознадне-*), па су императивни облици *додај (додајмо, додајте)* и *додадни (додаднемо, додаднете)* и *препознај (препознајмо, препознајте)* и *препознадни (препознаднемо, препознаднете)*.

Табела 4: Видски парњаци и њихови облици императива

Р. бр.	свршени глагол	2. л. јд. импер.	несвршени глагол	2. л. јд. импер.	потврде (стр.) за 2. л. јд. имп. несвршених глагола				
					Б50	П60	С93	Д15	С16
1.	дати	дај	давати	даји	162	250	/	/	98
2.	долати	додај	додавати	додаји	170	/	/	/	/
3.	дознати	дознај	дознавати	дознаји	170	/	/	/	/
4.	издати	издај	издавати	издаји	217	329	/	227	/
5.	надати	надај	надавати	надаји	281	/	/	/	/
6.	надодати	надодај	надодавати	надодаји	283	/	/	/	/
7.	одати	одај	одавати	одаји	318	497	393	/	/
8.	оправдати	оправдај	оправдавати	оправдаји	/	/	/	/	/
9.	подати	подај	подавати	подаји	359	/	/	/	/
10.	познати	познај	познавати	познаји	366	/	/	/	/
11.	предати	предај	предавати	предаји	390	597	492	263	98
12.	препознати	препознај	препознавати	препознаји	/	607	/	/	/

13.	препродати	препродај	препродавати	препродаји	/	/	/	/	/
14.	придати	придај	придавати	придаји	404	618	/	/	/
15.	признати	признај	признавати	признаји	705	/	/	/	/
16.	продати	продај	продавати	продаји	416	632	/	266	/
17.	разазнати	разазнај	разазнавати	разазнаји	/	/	/	/	/
18.	раздати	раздај	раздавати	раздаји	430	653	/	/	/
19.	распознати	распознај	распознавати	распознаји	438	661	/	/	/
20.	распродати	распродај	распродавати	распродаји	/	/	/	/	/
21.	сазнати	сазнај	сазнавати	сазнаји	449	/	/	/	/
22.	удати	удај	удавати	удаји/удавај	497	755	/	/	98

Закључак

У ери масовног оглашавања императивни облици нашли су своје важно место. Купац мора бити привучен рекламом производа који је на тржишту, а то прати агресивна кампања где је овај глаголски облик одговарајући. Купац се позива да бира, купи, сакупи, освоји, проба, спакује, миксује, не пропусти, нађе, донесе, прегледа, узме неки производ, а поменути глаголи већином су у 2. лицу једнине и у мањој мери у 2. лицу множине императива. Ако томе додамо и један број глагола фреквентан у говорној пракси у овом облику, употпуњује се слика о томе да је императив веома важан глаголски начин са више супстандардних решења у говору и писању. Као извор за анализу послужили су нам правописни приручници српског (српскохрватског) језика које смо користили да бисмо испитали у којој мери је у њима заступљен овај глаголски облик. Анализирани су правописни приручници, јер би они требало да буду консултовани у говорној, писаној, али и наставној пракси (Зељић 2009). Анализа група које смо формирали показала је у великој мери да су супстандардни ликови настали аналошки, и то у једном правцу редуцијом гласовне структуре (изостанком сонанта *j*) у овом глаголском облику попут *покри (се)* ум. *покриј се, сави (се)* ум. *савиј (се)*, односно, у другом правцу, додавањем финалног самогласника *и* попут *обоји* ум. *обој*, те *разуми* ум. *разумеј*, чиме смо добили још један, видели смо већи, број глагола који се у 2. л. једнине завршавају тим гласом. Оба супстандардна решења аналошки су уједначена са стандардним облицима глагола типа *доћи* (имп. *дођи*, исто *реци, сеци, види, носи* и сл.) са самогласником *и* у наставку за облик. На крају, анализа императивних облика видских парњака показала је да се опет аналошки, јављају нестандардна решења типа *давај* (од *давати*, са не-системском през. основом *дава-*) са наставком *-ј (-јмо, -јте)* који се иначе додаје на презентске основе њихових свршених парњака.

На крају, да додамо: у правописним приручницима који теже да буду функционални, морало би се, ипак, више пажње посветити и супстандардним решењима, као што је то већ урађено у уџбеничкој литератури (Ломпар 2011; 2014). Неопходна су нам, зато, практична издања правописа, попут школских (сетимо се само Матичиних, в. и Јерковић/Вујовић 2012), који нису били намењени само наставној пракси, већ су били практични и корисни приручници свима онима којима су језик и његова норма део свакодневице.

ИЗВОРИ

Ало, 25. 11. 2020: <https://www.alo.rs/vesti/drustvo/nije-vasa-sramota-ukoliko-vas-zlostavljaju-budite-glasne-i-hrabre-ne-opravdavajte-nasilje/359726/vest>, посећено 15. 12. 2020.

Београдски портал, 19. 9. 2020: <https://www.beogradskiportal.rs/2020/09/19/isprozivaomrkelu-i-stankovica-amateru-pokri-se-usima-i-cuti/>, посећено 12. 12. 2020.

Блиц, 21. 2. 2006: <https://www.blic.rs/biznis/otkrite-sve-skrivene-troskove/g4e4eyl>, посећено 12. 12. 2020.

Вукомановић 2016: Л. Вукомановић, *Обоји Београд*, Београд: Дечји културни центар. Глоси, 10. 2. 2020: <https://glossy.espreso.rs/zdravi-i-srecni/recepti/167931/za-najlepse-poslastice-iz-vase-kuhinje-3-recepta-za-savrshenu-koruzakolace-i-torte>, посећено 15. 12. 2020.

Лепа реч (месечник), децембар 2020: <https://www.leparec.org/5-stvari-koje-svaka-mlada-moga-znati-o-organizaciji-vencanja/>, посећено 20. 12. 2020.

Мелвил 1969: *Моби Дик*, Београд: Народна књига.

Мелвил 2020: *Моби Дик*, Београд: Лагуна.

Михаиловић 1994: Д. Михаиловић, *Петријин венац*, Београд: БИГЗ.

Нушић 1996: Бранислав Нушић, *Сумњива лица*, Београд: Српска књижевна задруга.

Телеграф, 7. 9. 2020: <https://www.telegraf.rs/sport/tenis/3234219-boris-bekernovak-djokovic-instagram-poruka-us-open-diskvalifikacija/komentari/posalji>, посећено 12. 12. 2020.

Топспид (месечник), децембар 2020: <https://www.topspeed.rs/vesti/litre-broji-gorivo-osvoji-nova-mol-nagradna-igra-4100.html>, посећено 27. 11. 2020.

Кристи 2005: А. Кристи, *Херкулови задаци*, Београд: Политика – Народна књига.

ЛИТЕРАТУРА

Белић 1923: А. Белић, *Правопис српскохрватског књижевног језика*, Београд: Издавачка књижарница Геце Кона.

Белић 1930: А. Белић, *Правопис српскохрватског књижевног језика*, Београд: Издавачка књижарница Геце Кона.

Белић 1934: А. Белић, *Правопис српскохрватског књижевног језика*, Београд: Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон А. Д.

Белић 1952: А. Белић, *Правопис српскохрватског књижевног језика*, Београд: Просвета.

Брборић 1997: В. Брборић, Ортографске, синтаксичке и морфолошко-ортопске грешке у употреби глаголских облика, *Језик данас*, 2/1997, 16–20.

Брборић и др. 1999: Б. Брборић, Р. Гачевић, Ј. Вуксановић (прир.), *Картотека језичких недоумица*, Београд: Одбор за стандардизацију српског језика.

Дешић 2015: М. Дешић, *Правопис српског језика, школско издање*, Београд: Klett.

Зељић 2009: Г. Зељић, „Правописни речник у настави и уџбеницима српског језика”, *Иновације у основношколском образовању – вредновање* (зборник радова ур. И. Радовановић, Б. Требјешанин), стр. 297–308, Београд: Учитељски факултет.

Зељић 2020: Г. Зељић, *Правопис и књижевнојезичка норма*, Београд: Учитељски факултет.

Ивић и др. 2004: П. Ивић, И. Клајн, М. Пешикан, Б. Брборић, *Српски језици приручник*, Београд: Београдска књига.

Јерковић/Вујовић 2012: Ј. Јерковић, Д. Вујовић, *Школски правопис српскога језика*, Београд: Школа плус.

Караџић 1818: В. Караџић, *Српски рјечник истолкован њемачким и латинским ријечима*, Беч.

Лалевић 1980: М. С. Лалевић, *Српскохрватски у мом џепу – наша колебања*, Зајечар.

Ломпар 2011: В. Ломпар, *Српски језик за осми разред основне школе*, Београд: Klett.

Ломпар/Антић 2014: В. Ломпар, А. Антић, *Српски језик и књижевност за други разред гимназија и средњих стручних школа*, Београд: Klett.

Маретић 1899: Т. Маретић, *Грамматика и стилистика хрватскога или српскога књижевног језика*, Загреб: Књижара Ј. Хартмана.

Николић 2000: М. Николић, *Обратни речник*, Нови Сад – Београд: Матица српска, САНУ, Палчић.

Пешикан и др. 1993: М. Пешикан, Ј. Јерковић, М. Пижурица, *Правопис српскога језика*. Нови Сад: Матица српска.

Пешикан и др. 2010: М. Пешикан, Ј. Јерковић, М. Пижурица, *Правопис српскога језика*. Нови Сад: Матица српска.

Пипер/Клајн 2013: П. Пипер, И. Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.

Симић 1991: Р. Симић, *Српскохрватски правопис*, Београд: Научна књига.

Симић и др. 1993: Р. Симић, Ж. Станојчић, Б. Остојић, Б. Ћорић, М. Ковачевић, *Правопис српскога језика са речником*, Београд – Никшић: Штампа – Унирекс.

Симић и др. 1998: Радоје Симић (ур.), *Правописни приручник српског књижевног језика*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика.

Симић/Јовановић 2007: Р. Симић, Ј. Јовановић, *Српска граматика*, Београд: Јасен.

Симић 2016: Р. Симић, *Српски правопис*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика – Јасен.

Стакић 2010: М. Стакић, О грађењу императива у српском језику, у *Морфо(но)лошке теме*, Београд: Чигоја штампа.

Станић 1973: М. Станић, *За културу језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Станић/Морачић 1989: М. Станић, И. Морачић, *Језичко правописни саветник*, Београд: Научна књига.

Стевановић/Јонке 1960: М. Стевановић, Љ. Јонке (ур.), *Правопис српско-хрватскога књижевног језика*, Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска.

Стевановић 1986: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, књ. 1, Београд: Научна књига.

Goran N. Zeljić

IMPERATIVE FORMS IN ORTHOGRAPHIC HANDBOOKS OF THE SERBIAN LANGUAGE

Summary

The paper analyzes the representation of imperative forms in the orthography of the Serbian (Serbo-Croatian) language, starting from Belić's handbooks (1923, 1930, 1934, 1950), through Matica's editions (1960, 1993, 2010), concluding with Dešić's (2015) and Simić's handbook (2016). The analysis includes a hundred verbs that appear in the mentioned handbooks in the imperative form, and which also have substandard forms in spoken and written practice. All of them are divided into four groups, having in mind their forms of imperatives. Those are: a) verbs in which in the imperative there is a non-standard loss of the sonant *j* from the suffix for the form (eg. *zali* instead *zaliј*, *pokri* (*se*) instead *pokrij* (*se*)); b) Verbs that in the forms of imperatives have non-standard *i* after the suffix *-j* (eg. *boji* instead *boј*, *oboјi* instead *oboј*); c) Verbs with doublet forms of imperatives (eg. *vagaj* and *važi*, *dozidaj* and *dozidi*); d) Verbal aspect pairs and their forms of imperatives (eg. *dati* – *daj*: *davati* – *daji*, *prepoznati* – *prepoznaj*: *prepoznavati* – *prepoznaji*).

Key words: verb forms, imperative, orthography, orthographic dictionary.